

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

XI.815.29.2019.KK

**Pan
Jarosław Gowin
Wiceprezes Rady Ministrów
Minister Nauki
i Szkolnictwa Wyższego**

ul. Hoża 20
00-529 WARSZAWA

Idea uniwersalnego projektowania, rozumiana jako tworzenie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania, leży u podstaw Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych¹ i stanowi warunek wstępny zapewnienia dostępności, o którym mowa w art. 9 KPON. Dostępność przestrzeni publicznej, produktów, usług i środowiska jest niezbędna dla zapewnienia możliwości prowadzenia przez osoby z niepełnosprawnościami niezależnego życia, do czego Polska jest zobowiązana dążyć na podstawie art. 19 KPON. Również promowanie uniwersalnego projektowania przy opracowywaniu standardów i wytycznych jest obowiązkiem państwa wynikającym z art. 4 lit. f wskazanej Konwencji.

Uniwersalne projektowanie nie służy jednak wyłącznie osobom z niepełnosprawnościami, ale też wszystkim innym członkom społeczeństwa, zwłaszcza tym o czasowo ograniczonej sprawności, osobom starszym czy rodzicom z małymi dziećmi. Projektowanie uniwersalne uwzględnienia perspektywę możliwie jak najszerzej grupy użytkowników przez co zapobiega tworzeniu dwóch funkcjonujących obok siebie

¹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169; dalej jako: „KPON”).

przestrzeni – dla sprawnej większości i mniej sprawnej mniejszości – na rzecz jednego środowiska, w którym uwzględniane są zróżnicowane potrzeby korzystających z niego ludzi.

Niestety, wiedza o zasadach uniwersalnego projektowania jest wciąż niewystarczająca. Nieznajomość tych zasad powoduje stosowanie rozwiązań, które nie spełniają wymogów dostępności, choć teoretycznie mają ją zapewnić. Jako przykład rozwiązania, które w odbiorze większości społeczeństwa ma służyć osobom o obniżonej sprawności, lecz stoi w oczywistej sprzeczności z ideą uniwersalnego projektowania są platformy przyschodowe - niechętnie korzystają z nich osoby z niepełnosprawnościami poruszające się na wózkach, gdyż nie można ich używać samodzielnie, ale wyłącznie z pomocą obsługi. Rozwiązanie to jest również czasochłonne i niedostępne dla seniorów, osób z ciężkim bagażem, czy kobiet w ciąży.

Niemniej należy zauważyć, że ważnym krokiem związanym z implementacją zasad projektowania uniwersalnego w obszarze dóbr i usług jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług, zwana także Europejskim Aktem o Dostępności. Dyrektywa stanowi długo oczekiwaną regulację, która stawia przed państwami członkowskimi cele w zakresie zwiększenia dostępności powszechnie używanych produktów i usług dla wszystkich obywateli Unii Europejskiej, niezależnie od ich sprawności. W tym kontekście nie sposób również pominąć podjęcia prac legislacyjnych nad rządowym projektem ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (druk sejmowy nr 3524), gdzie zasady uniwersalnego projektowania stanowią podstawę zaproponowanych rozwiązań oraz programu rządowego Dostępność +.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że wiedza o projektowaniu środowiska zabudowanego oraz produktów i usług w taki sposób, żeby były użyteczne dla wszystkich ludzi jest wśród architektów i projektantów stosunkowo niewielka. Jak wykazał raport² Najwyższej Izby Kontroli w Polsce nie tylko nie są stosowane zasady uniwersalnego projektowania, ale ogólnie nie jest zapewniana dostępność przestrzeni publicznej. Za wysoko niepokojące należy uznać, że wskazany problem dotyczy również nowych inwestycji. Przeprowadzona przez NIK - z udziałem specjalistów z zakresu dostępności przestrzeni publicznej, w tym osób z różnymi niepełnosprawnościami – ocena 94 obiektów z terenu 24 gmin pod kątem ich dostępności dla osób z ograniczoną sprawnością wykazała, że żaden z tych obiektów nie był wolny od barier, rozwiązań lub niedogodności ograniczających lub wręcz uniemożliwiających korzystanie z nich przez osoby z niepełnosprawnościami na zasadzie równości z innymi osobami. Rozwiązań służących dostępności obiektów dla osób z różnymi

² Raport Najwyższej Izby Kontroli *Dostępność przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych*, data publikacji: 30 października 2018 r., dostępny na stronie internetowej NIK pod adresem: <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/17/094/LKA/> (dostęp: 17 lipca 2019 r.).

niepełnosprawności nie uwzględniono też w dokumentacji już zrealizowanych bądź zaplanowanych działań w przestrzeni publicznej (33 z 84 skontrolowanych).

Wydaje się zatem, że do skutecznej implementacji zasad uniwersalnego projektowania w przestrzeni publicznej konieczna jest ich powszechna znajomość wśród absolwentów kierunków technicznych, którzy będą zawodowo zajmować się zagospodarowaniem środowiska oraz projektowaniem produktów i usług. Podkreślono to w rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy ResAP(2001)l z 15 lutego 2001 r. w sprawie wprowadzenia zasad uniwersalnego projektowania (*universal design*)³ wskazując, że zasady uniwersalnego projektowania powinny być wprowadzone do programów nauczania wszystkich zawodów związanych z tworzeniem środowiska zabudowanego, włączając architektów, inżynierów, urbanistów i wszystkie inne odpowiednie zawody zajmujące się zagospodarowaniem środowiska lub środowiskiem zabudowanym. Niestety, do tej pory nie nastąpiło to na polskich uczelniach.

Dlatego też za kluczowe należy uznać podjęcie działań mających na celu uczynienie znajomości zasad uniwersalnego projektowania powszechną oraz zapewnienie ich stosowania w praktyce. Z tego powodu wprowadzanie odpowiednich treści programowych do standardów nauczania związanych z tworzeniem środowiska zabudowanego, produktów i usług wydaje się działaniem ze wszech miar pożądanym.

Właśnie na etapie studiów wyższych w dużej mierze kształtują się przyzwyczajenia przyszłych architektów, urbanistów i przedstawicieli innych zawodów odpowiedzialnych za zagospodarowanie środowiska lub środowiska zabudowanego. Dlatego tak ważne jest przedstawianie studentom najlepszych przykładów w tym zakresie i przekazywanie wiedzy o tym, jakie rozwiązania są preferowane przez osoby o obniżonej sprawności. Pozwoli to na uniknięcie w przyszłości projektowania rozwiązań tylko pozornie dostosowanych lub powodujących dyskomfort u osób niepełnosprawnych oraz uczuli studentów na potrzeby osób ze wszystkimi rodzajami niepełnosprawności. Kształcenie w tym obszarze nabiera również nowego znaczenia w związku z procesem starzenia się społeczeństwa, co w niedalekiej przyszłości pociągnie za sobą konieczność podjęcia intensywnych prac nad dostosowaniem przestrzeni publicznej do potrzeb coraz większej liczby seniorów i senierek⁴. Na potrzebę wprowadzenia treści związanych z zasadami uniwersalnego projektowania

³ Tekst rezolucji dostępny na stronie: <https://rm.coe.int/16805a2a1e> (dostęp: 17 lipca 2019 r.).

⁴ Również w dokumencie *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo-Uczestnictwo-Solidarność* (M.P. z 2018 r., poz. 1169), zapowiedziano podjęcie odpowiednich środków w celu zapewnienia osobom starszym, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych w celu umożliwienia osobom starszym i z niepełnosprawnościami samodzielnego funkcjonowania i pełnego udziału we wszystkich sferach życia (s. 34 *Polityki*).

Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał uwagę już w wystąpieniu do Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 grudnia 2012 r.⁵.

Biorąc powyższe pod uwagę, działając na podstawie przepisu art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2018 r., poz. 2179, z późn. zm.), zwracam się do Pana Premiera z uprzejmą prośbą o rozważenie wprowadzenia do programów nauczania na kierunkach technicznych przedmiotów poszerzających wiedzę studentów o zasadach uniwersalnego projektowania. Będę wdzięczny za ustosunkowanie się do podniesionej kwestii oraz poinformowanie mnie o podjętych decyzjach.

Do wiadomości:

Pan Jerzy Kwieciński
Minister Inwestycji i Rozwoju
ul. Wspólna 2/4
00-926 WARSZAWA

⁵ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego ws. włączenia uniwersalnego projektowania jako przedmiotu nauczania na studiach technicznych z dnia 8 grudnia 2012 r. znak. RPO-701167- I/12/KK, tekst dostępny na stronie internetowej RPO pod adresem: <http://www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl/pdf/2012/04/701167/1663345.pdf> (dostęp: 17 lipca 2019 r.).